

กลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ นายบุญสวน สมภาร Kaen Playing Technique in LayYai of Boonsuan Sompan.

สุรพล เนสุสินธุ์¹ และวัฒนา ขำเครือ²

Suraphon Neesusin¹ and Wattana Khumkruea²

อาจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

นักศึกษา ปริญญาโท สาขาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

¹Lecturer from the Faculty of Fine and Applied Arts Khon Kaen University

²Master Student of Driyaka Arts Khon Kaen University

Corresponding Author Email: Tepsura1992@gmail.com

Received: 14 March 2022

Revised: 30 March 2022

Accepted: 4 April 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร และ 2. เพื่อวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ นายบุญสวน สมภาร ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) การเป่าแคนลายใหญ่ของ นายบุญสวนสมภาร มีองค์ประกอบ คือ ทักษะทางด้านร่างกายท่วงท่าลีลา อารมณ์ความรู้สึก ปฏิภาณไหวพริบและจินตนาการ และเทคนิคด้านการบรรเลง ประกอบด้วย 1.1) การใช้ลม 1.2) การใช้ลิ้น 1.3) การใช้นิ้ว 1.4) การใช้โน้ต และ 2) การวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร ได้แก่ 2.1) การวิเคราะห์จังหวะ พบว่า มีการการเคลื่อนที่ของทำนองที่ลงจังหวะยกและตก ดังนี้ ท่อนเกริ่น มีจังหวะยก 41 ครั้ง และตก 41 ครั้ง ท่อนอ่านหนังสือ มีจังหวะยก 54 ครั้ง และตก 65 ครั้ง ท่อนเดิน มีจังหวะยก 102 ครั้ง และตก 103 ครั้ง 2.2) การวิเคราะห์ทำนอง คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะของเสียง พบว่า เสียง มีเป็นเสียงที่พบบ่อยที่สุด จำนวน 75 ครั้ง เสียงลา จำนวน 70 ครั้ง เสียง เร จำนวน 57 ครั้ง เสียง ซอล จำนวน 51 ครั้ง เสียง โด จำนวน 38 ครั้ง เสียง ที จำนวน 10 ครั้ง และเสียง ฟา จำนวน 3 ครั้ง ซึ่งเสียง มีและลา ถือเป็นเสียงหลักในการเป่าแคนลายใหญ่ และ 2.3) การวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร มีโครงสร้างหลัก 3 ท่อน คือ ท่อนเกริ่น , ท่อนอ่านหนังสือ, ท่อนเดิน และผลจากการวิเคราะห์ความหนาแน่นหรือพื้นผิวของทำนองในการบรรเลงจุดโน้ตต่อหนึ่งห้องเพลง มีทั้งหมด 8 รูปแบบ

คำสำคัญ: กลวิธี, การเป่าแคน, ลายใหญ่ นายบุญสวน สมภาร

Abstract

This research consists purposes were 1. to study the technique of blowing Kaen Lai Yai by Mr. Boonsuan Somphan and 2. to analyze the decoration of the Kaen Lai Yai melody of Mr. Boonsuan Somphan as a research study. qualitative by using research tools such as surveys, observation forms and interviews. The researcher collected data from relevant research papers and field data. which was obtained from interviews and observations by defining the scope of the population by a specific model, namely Mr. Boonsuan Somphan. House No. 221, Village No. 10, Ban Kho Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province and then use the data to analyze the content The results of the research showed that 1) Blowing Kaen of large pattern Mr. Boon Suan

Sompharn There is an element of movement, style, emotion Intelligence and imagination and the technique of playing which can be separated as follows: 1.1) the use of wind 1.2) the use of the tongue 1.3) the use of fingers 1.4) the use of notes and 2) the analysis of the decoration of the Kaen in layYai melody of Mr. Boonsuan Somphan, the researcher has conducted Analysis of 3 topics, namely 2.1) Rhythm analysis, it was found that there were rhythmic movements of the melody that descended the rising and falling rhythms as follows: the introductory part had 41 raised and lowered beats, the reading part had 54 raised and lowered beats 65 times, the walking part. There were 102 lifting beats and 103 falling times 2.2) The melody analysis was the analysis of the sound characteristics. It was found that the sound was the most frequent sound of 75 times, the sound of a donkey 70 times, the sound of Rae 57 times, the sound of Sol 51 times. 38 Do sounds, 10 t sounds, and 3 fa sounds, in which Me and La sounds are the main sounds in blowing khaen lai yai and 2.3) Structure and pattern analysis. Kan Lai Yai melody of Mr. Boonsuan Somphan has 3 main structures: the introductory part, the reading part, the walking part, and the result of analyzing the density or texture of the melody in the packing of the notes per room It was found that there were 8 patterns in total.

Keywords: Technique, Blowing Kaen, LayYai of Boonsuan Sompan

บทนำ

แคนเป็นเครื่องดนตรีที่บ่งบอกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสองผากฝั่งแม่น้ำโขง เป็นเครื่องเป่าที่บอกเล่าเรื่องราว อารมณ์ความรู้สึกของผู้คนอย่างลุ่มลึก เพื่อส่งเสียงสื่อสารแห่งจิตวิญญาณที่เชื่อมอดีตกับปัจจุบันอย่างกลมกลืน เป็นเครื่องดนตรีที่แห่งสัญลักษณ์และตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทน้อย ภายหลังเรียกตัวเองว่ากลุ่มไทลาว ซึ่งอาศัยกระจัดกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสานของประเทศไทย เสียงแคนได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อประเพณีและวิถีชีวิตของคนเหล่านี้ ตลอดจน ปรากฏในงานวรรณกรรม เพราะการสร้างสรรควรรณกรรมมักจะนำเสนอในเรื่องของการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ การละเล่น ขนธรรมเนียม ความเชื่อและพิธีกรรม (วิณา วิสเพ็ญ, 2561, น.135) ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แคนมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของผู้คือเสียงแคนที่ถูกถ่ายทอดออกมาในลักษณะของ “ลายแคนพื้นบ้านอีสาน” ซึ่งเป็นท่วงทำนองที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมที่หมอแคนพื้นบ้านได้จดจำและสืบทอดต่อ ๆ กันมา ตั้งแต่ในอดีต และบางทีก็ได้มีการดัดแปลงหรือเติมแต่งทำนองให้มีลูกเล่นหรือกลเม็ดเด็ดพลายแตกต่างออกไปบ้างเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าไม่มีทำนองใดถูกต้องที่สุดหรือดีที่สุด แต่จะอยู่ที่ความชื่นชอบหรือความถูกใจในความไพเราะของผู้ฟังเป็นสำคัญ

นายบุญสวน สมภาร หรือที่รู้จักกันในฉายา หมอแคนสวน เอาซึ่ง เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากบรรดาหมอแคนในภาคอีสานว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถในการเป่าแคนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว ด้วยสำเนียงแคนที่สะอาดชัดเจนประกอบกับเทคนิคในการบรรเลงที่เกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ และการแสดง สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้หมอแคนบุญสวน สมภาร มีความคิดสร้างสรรค์และนำมาบูรณาการร่วมกับองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากเดิม โดยอาศัยทำนองหลักของลายใหญ่เพื่อเรียบเรียงทำนองย่อยและการประสานเสียง มีขั้นตอนการใช้ลม การใช้ลิ้น การใช้นิ้วและการใช้นิ้ว ที่เป็นขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างมีระบบ ทำให้ลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากหมอแคนบุญสวนได้รับการยอมรับจากกลุ่มศิลปินหมอแคนในภาคอีสาน เป็นต้น

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นถึงความสำคัญของแคน ซึ่งถูกถ่ายทอดอารมณ์โดยหมอแคนที่อาศัยกลวิธีต่าง ๆ อันเป็นลักษณะเฉพาะที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากคนสมัยเก่า นำมาประยุกต์และพัฒนาจนได้รับการยอมรับจากกลุ่มหมอลำหมอ

แคนในวัฒนธรรมเดียวกัน ลักษณะการถ่ายทอดและกลวิธีของหมอแคนแต่ละคนจะมีข้อแตกต่างกันออกไป หากพิจารณาข้อมูล การศึกษาวิจัยในปัจจุบัน ยังไม่มีนักวิชาการคนใดที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับกลวิธีการเป่าแคนและวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนอง ของแคน ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในข้อนี้ที่จะทำการศึกษาวิจัยในหัวข้อกลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร
2. เพื่อวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ นายบุญสวน สมภาร ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญมีประสบการณ์และได้รับการยอมรับ ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 221 หมู่ 10 ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสำรวจ เพื่อใช้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นของบริบทพื้นที่ 2) แบบสังเกต แบ่งเป็นแบบสังเกต แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมเพื่อใช้สังเกตกลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่นายบุญสวน สมภาร ในโอกาสต่าง ๆ และ 3) แบบ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ 2 แบบ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาเอกสารพื้นที่ทำการวิจัย ความสำคัญของการวิจัย ตลอดจน ศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และ 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้ วิธีการสัมภาษณ์ และสังเกตอย่างใกล้ชิด เพื่อที่จะได้ตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ตรงกลับข้อเท็จจริงมากขึ้น ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ ทำการศึกษา คือ บ้านนายบุญสวน สมภาร บ้านเลขที่ 221 หมู่ 10 ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ไดจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ นายบุญสวน สมภาร ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร

ผลการวิจัยพบว่า ในการเป่าแคนแต่ละครั้ง จะมีความแตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะเรื่องของทำนองแคน ซึ่งขึ้นอยู่กับ ความคิดและจินตนาการของหมอแคนแต่ละคนที่จะสามารถเรียบเรียงขึ้นมาได้ในขณะนั้น ถึงแม้ว่าการเป่าแคนในแต่ละครั้งจะไม่ซ้ำ กัน แต่เนื้อหาเค้าโครงของลายแคนยังคงทำนองเดิมไว้อยู่ เพราะเหตุที่ว่าหมอแคนทุกคนต้องมีการพัฒนาทักษะการเป่าแคนของ ตนเองอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นผลที่มาจากการเล่นของแต่ละคนทำให้ตัวหมอแคนเองมีความสามารถพิเศษ โดยสามารถ จำแนกได้ ดังนี้

1.1 ท่วงทำนองและลีลา นอกจากท่วงทำนองหรือลายแคนที่หมอแคนเป่าออกมาแล้ว ลีลาท่าทางก็เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ อยู่ไม่น้อย เป็นการเต้นประกอบจังหวะในขณะที่เป่าแคน ทำให้เกิดอารมณ์ที่สนุกสนาน รื่นเริงและเป็นที่ตื่นตาตื่นใจของผู้ชม ด้านหน้าเวที ลีลาการโยกย้ายส่ายเอวของหมอแคน เป็นภาพที่เห็นจนชินตา ซึ่งไม่ได้ถูกมองว่าเป็นการทะเล่หรือลามกอนาจารแต่ อย่างใด หากแต่คือศิลปะการแสดงชั้นยอด ที่เหล่าบรรดาหมอแคนแสดงออกมาเพื่อให้คนชมได้รับอรรถในการรับชมรับฟัง ลักษณะท่วงท่าการเป่าแคนของนายบุญสวน สมภาร สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การยืนเป่าแคน 2) การนั่งเป่าแคน

1.2 การใช้ลิ้น ลิ้นเป็นอวัยวะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการบังคับลมเพื่อเป่าแคน ถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดเสียงแคน การเป่าลมเข้าออกโดยผ่านปากนั้นควรที่จะทำความเข้าใจในการเป่าแคนให้ถูกต้องเสียก่อน การเป่าแคนให้ได้อารมณ์ไพเราะนั้นต้องมีการควบคุมลมจากภายในปากโดยจะใช้ลิ้นเป็นอวัยวะในการแบ่งลมออกเป็นช่วง ๆ ทำให้เสียงแคนมีจังหวะหนักหรือเบา โดยห่อริมฝีปากและบิ๊บเข้าหากันให้เหลือเป็นรูเล็ก ๆ ให้พอดีกับรูแคน ซึ่งจะทำให้เสียงแคนมีความกระชับ หนักแน่น กังวานและชัดเจนสม่ำเสมอ

1.3 การใช้ลม จากการศึกษาทวิวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร ทำให้ทราบว่าวิธีการเป่าแคนให้ไพเราะนั้นจำเป็นต้องมีการใช้ลมที่แบ่งเป็นสัดส่วนให้พอเหมาะ เพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างจังหวะและทำนองของลายแคน นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเป่าแคน ทำให้ทำนองลายแคนมีสีสันและรูปแบบหลากหลายยิ่งขึ้น ลักษณะของการใช้ลมจะแบ่งจังหวะออกเป็น ดังนี้

1) การเป่าผ่อนลม เป็นการเป่าลมเดียวเป็นเสียงยาวติดต่อกัน โดยการเน้นเสียงให้ดังแล้วค่อยผ่อนลมให้เสียงเบาลง บางทีเรียกว่า การเป่าลมยาวหรือลมขึ้นเดียว วิธีเป่าผู้เป่าต้องอมริมฝีปากห่อเข้า หากันแล้วเป่าลมเข้าหรือดูดลมออกมาให้ยาวแล้วค่อย ๆ ระบายลมเข้าหรือออกอย่างสม่ำเสมอ การเป่าแบบนี้ใช้ในการเปลี่ยนเสียงทำนอง บทออนซอน ทำนองที่ใช้เสียงยาวและจังหวะอิสระ ใช้ในการทำนองทางสั้นที่เป็นเสียงยาว เป็นการเป่าลมเข้าและดูดลมออก ซ้ำ ๆ มีทั้งการเป่าควบคุมจังหวะและไม่เป็นจังหวะหรือจังหวะอิสระ คือไม่กำหนดความยาวหรือความถี่ของจังหวะ

2) การเป่าสะบัดลม เป็นการเป่าที่โยงเสียงสั้น ๆ ประมาณ สองสามเสียงเพื่อเข้าสู่เสียงจังหวะหนักที่ต้องการเน้นเสียง หรือเป็นการเป่าให้เสียงแคนดังออกมาสองสามเสียงก่อนถึงเสียงหลักที่ต้องการเน้น

3) การเป่าต่อนลม หรือฮ่อนลม เป็นการเป่าเสียงยาวให้เสียงสั้นสะเทือนเป็นคลื่น โดยการเป่าเสียงหลักสลับกับเสียงข้างเคียงอย่างรวดเร็ว เวลาเป่าต้องเขย่าลมผสมกับการพรมนิ้วบนรูนิ้ว ปิดสลับกันถี่ ๆ หรือห่าง ๆ ตามอารมณ์ที่ต้องการ ใช้ปากบังคับลมให้ออกมาจากหนักไปเบา เป็นช่วง ๆ

4) การเป่าตัด เป็นการเป่าแคนที่ได้เสียงสั้นหรือเป่าครั้งละเสียง วิธีเป่าให้อมริมฝีปากห่อเข้าหากันแล้วเป่าลมเข้าหรือดูดลมออกมาอย่างแรงพร้อมกับกระดกปลายลิ้นขึ้นปิดกั้นลมที่เปล่งออกมาให้หยุดหรือแบ่งเป็นช่วง ๆ อย่างรวดเร็วเพื่อแบ่งลมเป่าออกเป็นช่วง ๆ ตามอัตราจังหวะของเสียงหรือทำนองของลายแคน บางทีจึงเรียกว่า “ลมสั้น” หรือ “ลมสองชั้น”

1.4 การใช้นิ้ว องค์ประกอบหนึ่งในการเป่าแคนที่ขาดไม่ได้ นั่นคือ นิ้ว เป็นอวัยวะที่ใช้บังคับโน้ตที่ต้องใช้ใช้ในการเป่าแคนแต่ละลาย แคนหนึ่งเต้าที่นิยมใช้นั้น จะมีคูเสียงอยู่ทั้งหมด 7 คู มีเสียงสูงและเสียงต่ำอยู่ 6 คู คือ โด เร มี ฟา ลา ที และ คูเสียงที่เท่ากันอีก 1 คู คือเสียง ซอล เวลาเป่าจะใช้นิ้วปิดเสียงที่ต้องการ ซึ่งทำให้เกิดเสียง การเป่าแคนแต่ละลายนั้นลักษณะท่าทางการเรียนนี้จะแตกต่างกันออกไปเนื่องจากการเรียนของตัวโน้ตที่ใช้ในการบรรเลงจะมีการสลับทางกัน นายบุญสวน สมภาร มีการจัดวางตำแหน่งนิ้วในการเป่าแคนลายใหญ่ ดังนี้

มือด้านหน้า

นิ้วโป้งซ้าย วางตำแหน่งที่โน้ตตัว โด (สูง)

นิ้วโป้งขวา วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ลา (ต่ำ)

มือด้านซ้าย

นิ้วชี้ วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ที

นิ้วชี้ วางตำแหน่งที่โน้ตตัว เร

นิ้วกลาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว มี

นิ้วกลาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ฟา

นิ้วนาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ซอล

นิ้วนาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ฟา

นิ้วก้อย วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ซอล (สูง)

มือด้านขวา

นิ้วชี้ วางตำแหน่งที่โน้ตตัว โด

นิ้วชี้ วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ซอล

นิ้วกลาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ลา

นิ้วกลาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ที

นิ้วนาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว เร

นิ้วนาง วางตำแหน่งที่โน้ตตัว มี

นิ้วก้อย วางตำแหน่งที่โน้ตตัว ลา (สูง)

การติดเสฟ หมายถึง การใช้ซี่สตูดติดบริเวณลูกแคนลูกที่ต้องการเสียงเพื่อให้เกิดการประสานเสียงขณะที่ทำการบรรเลง การเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร จะติดเสฟไว้ที่แคน ดังนี้

แคนลูกที่ เจ็ด ฝั่งขวา โน้ตตัว (เร สูง)

แคนลูกที่ แปด ฝั่งขวา โน้ตตัว (ลา สูง)

1.5 การใช้โน้ต เสียงในดนตรีพื้นบ้านอีสานในทางทฤษฎีสากลจัดอยู่ในกลุ่ม (Pentatonic Scale) เพนทาโทนิค สเกล คือ มีบันไดเสียงทั้งหมด 5 เสียง โด เร มี ซอล ลา แต่สำหรับแคนแล้วเป็นเครื่องดนตรีที่พิเศษกว่าเครื่องดนตรีชิ้นอื่น เพราะสามารถมีบันไดเสียงที่บรรเลงได้ ถึง 7 เสียง ในการบรรเลงลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร จะใช้โน้ตโน้ตโน้ตเสียงทุ้มเป็นหลัก คือ เสียงมี และลา สลับกับโน้ตตัวอื่น ๆ เนื่องจากทำนองแคนในลายนี้จะให้เสียงที่มีความรู้สึกทุ้ม

2. การวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร

ผลการวิจัยพบว่า การเรียบเรียงทำนองขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการที่จะสามารถบรรยายออกมาได้ในขณะที่เป่าแคน ในการให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยครั้งนี้ นายบุญสวน สมภาร ใช้แคนบรรเลงลายใหญ่ เป็นแคน 8 คีย์ ตรงกับเสียง Em หรือเรียกอีกอย่างว่า แคน 10 ทำให้ได้เสียงที่ต่ำ โดยทำการวิเคราะห์โน้ต ดังนี้

ตารางที่ 1 ท่อนเกริ่น

- รี้ - ล	- ดี้ - ล	- รี้ - ล	- ช - ล	- ม - ล	- ช - ล	- ที้ - ล	- ช - ล
- ม - ล	- ช - ล	- รี้ - ล	- ดี้ - ช	- ล - ช	- ม - ช	- ล - ช	- ดี้ - ช
- ล - ช	- ม - ม	- - - ด	- ม - ม	- - - ช	- ม - ม	- - - ด	- ม - ม
- - - ช	- ม - ร	- ร - ร	- ช - ม	- ร - ม	- ด - ร	- ช - ม	- ร - ด
- ร - ม	- ด - ร	- ม - ด	- ม - ร	- ด - ล	- ช - ล	- ล - ล	- ด - ม
- ช - ล	- ด - ล	- ล - ล	- ร - ด	- ช - ล	- ด - ล	- ชี้ - ร	- ด - ล
- ช - ล	- ด - ล	- - - ล	- ช - ด	- ร - ม	- ช - ม	- ม - ม	- ล - ช
- ร - ม	- ช - ม	- - - ม	- ด - ด	- ร - ช	- ร - ม	- ม - ม	- ช - ด
- ร - ม	- ด - ร	- ร - ร	- ช - ม	- ร - ม	- ด - ร	- ช - ม	- ร - ด
- ร - ม	- ด - ร	- ม - ด	- ม - ร	- ด - ล	- ช - ล	- ด - ร	- ม - ล

- ด - ร	- ม - ร	- ด - ล	----	----	----	----	----
---------	---------	---------	------	------	------	------	------

ตารางที่ 2 ท่อนอ่านหนังสือ

----	----ล	- ล - ร	- ร - ดลิ	ล ดลิ ล ด	- ร ด ม	- ด ร ม	ช ม ร ด
ล ----	ล ด ร ม	- ล ม ช	ม ร - ดลิ	- ล - ร	ล ด ล ม	- ล ม ช	ม ร - ดลิ
ล - ร -	ล ดลิ - ด	- ร ด ม	----	----ดลิ	ร - ดลิ	- ล - ดลิ	- ล - ช
- ท ล ช	ล ด ร ม	- ด ร ม	ช ม ร ด	ร ม ช ล	ช ม ร ด	- ด ร ม	- ช ร ดลิ
--ล ด	ร ม --	- ล ม ช	ม ร - ดลิ	- ล - ร	ล ด ล ม	- ล - ดลิ	- ล - ร
---ล	- ด ร ม	- ล ม ช	ม ร - ดลิ	- ล ด ร	----	---ด	----
---ร	- ด - ร	ช ร ด ล	----	- ดลิ - ด	----	--ล ด	----
--ร ม	----	--ล ด	----	---ร	- ม - ช	----	----
---ล	---ด	---ล	- ช - ร	----	--ด ล	ร ล ด ช	----
----	- ล ช ม	----	ล ม ช ม	----	ช ร ช ร	----	---ด
----	- ร ด ร	ช ร ด ท	ด ร ด ท	ด ร ม ม	ม ล ด ร	ช ร ด ล	----
----	- ด ล ด	----	---ล	----	----	----	----

ตารางที่ 3 ท่อนเดิน

----	- ด ล ด	- ร - ช	- ร - ด	- ร - ช	- ร - ด	- ร - ช	- ร - ม
ล ม ช ม	ร ม ช ม	ล ม ช ม	ร ม ช ม	ล ม ช ม	ร ม ช ม	- ล - ม	- ล - ม
- ล ช ม	- ล ช ม	- ม ล ช	- ช ล ม	- ล - ท	- ล - ร	- ล - ช	- ล - ด
- ด ร ช	- ช ร ม	ล ม ช ม	ร ม ช ม	ล ม ช ม	ร ม ช ล	ร ล ด ช	ล ม ช ล
- ม ล ช	ล ม ช ล	- ม ล ช	ล ม ช ล	- ท ล ช	ล ท ช ล	- ท ล ช	ล ท ช ล
- ท ล ช	ล ท ล ร	ล ท ล ช	ล ม ช ล	- ท ล ช	ล ท ล ร	ล ท ล ช	ล ท ช ล
- ม ล ช	ล ม ช ล	ร ล ด ช	ล ด ช ล	- ร - ด	ล ด ช ล	- ร - ด	ล ด ช ล
- ช - ร	ร - ด ล	- ช - ร	ร - ด ล	ช ร ด ล	ช ล ด ร	ฟ ร ด ร	ช ร ด ร
ช ร ด ล	ช ล ด ล	ช ร ด ล	ช ล ด ช	ล ช ฟ ร	ด ร ฟ ร	ฟ ช ฟ ล	ฟ ล ฟ ช
ล ช ฟ ล	- ฟ ช ฟ	ร ฟ ช ฟ	- ฟ ช ฟ	ร ฟ ช ล	ฟ ล ฟ ช	ล ช ฟ ล	ฟ ล ฟ ช
ล ช ด ล	ด ร ด ล	ร ล ด ช	ด ช ล ด	ด ด ร ช	ร ช ร ม	- ล - ร	- ด ล ด
ด ด ร ช	ร ช ร ม	- ท - ช	ล ช ล ด	ด ด ร ช	ร ช ร ม	- ม ล ช	ล ช ล ช
ช ช ท ล	ท ล ท ล	ล ล ร ท	ร ท ร ล	ล ล ร ท	ร ท ร ล	ล ล ร ท	ร ล ท ช
ช ช ท ช	ล ช ล ด	ด ด ร ช	ร ม ช ม	- ล - ร	- ด ล ด	ด ด ร ช	ร ช ร ม
- ท - ช	ล ช ล ด	ด ด ร ช	ร ช ร ม	ล ม ช ม	ร ม ช ม	- ล - ม	- ล - ม
- ล ช ม	- ล ช ม	- ล ช ม	- ล ช ม	- ล - ท	- ล - ร	- ล - ท	- ล - ร
- ช - ม	ร ม ด ร	- ด - ท	ด ม ด ร	- ช - ม	ร ม ด ร	ด ร ช ร	ด ท ด ร
ม ช ม ร	ด ท ด ร	ม ช ม ร	ม ช ม ร	ม ช ม ล	ม ช ม ร	ม ช ม ล	ด ช ด ล

ด ร ด ล	ช ล ด ร	ช ร ด ล	ร ล ด ช	ด ช ล ม	- ล - ม	- ช - ร	- ช - ม
- ร - ม	- ด - ร	- ช - ม	- ร - ด	- ล - ร	- ล - ด	- ร ด ร	ช ร ด ท
ด ร ม ม	ม ล ด ร	ด ร ช ร	- ด - ล	- - - -	- - - -	- ด ล ด	- - - ล

2.1 การวิเคราะห์จังหวะของทำนองแคนลายใหญ่ ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ทำนองแคนลายใหญ่ ของนายบุญสวน สมภาร พบว่า มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ จังหวะยกและตก โดยนับจากโน้ตที่มีจังหวะตรงกับลักษณะดังกล่าว ท่อนเกริ่น มีจังหวะยก 41 ครั้ง และจังหวะตก 41 ครั้งเท่ากัน ซึ่งเป็นอัตราจังหวะที่คงที่ ตลอดทั้งท่อน ท่อนอ่านหนังสือ ท่อนนี้มีความซับซ้อนในการตกและยกของตัวโน้ตเนื่องจากเป็นท่อนที่มีจังหวะไม่ประติดประต่อกัน ความสั้นยาวของจังหวะไม่สามารถกำหนดได้ เพียงแต่ขึ้นอยู่กับอารมณ์เพลงและจินตนาการของผู้เป่าพบว่า มีจังหวะยก 54 ครั้ง และจังหวะตก 65 ครั้ง ท่อนเดินมีจังหวะที่คงที่ แต่มีความหนาแน่นของตัวโน้ตเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นท่อนที่มีการขยายรายละเอียดของตัวโน้ตและเดินทำนองจากเสียงต่ำไปสูง ผลการวิเคราะห์พบว่า มีจังหวะยก 102 ครั้ง และจังหวะตก 103 ครั้ง

2.2 การวิเคราะห์ทำนองแคนลายใหญ่ เมื่อทำการวิเคราะห์ลูกตกของเสียงโน้ตในทำนองแคนลายใหญ่ทั้งสามท่อน จะทำให้เราทราบว่า มีเสียงที่ใช้ในจังหวะที่ตกบ่อยที่สุดคือเสียงโน้ต มี จำนวนถึง 75 ครั้ง เสียง ลา จำนวน 70 ครั้ง โน้ตตัว เร จำนวน 57 ครั้ง เสียง ซอล จำนวน 51 ครั้ง เสียง โด จำนวน 38 ครั้ง เสียง ที จำนวน 10 ครั้ง และเสียง ฟา จำนวน 3 ครั้งไล่ลำดับลงไปจากตารางข้างต้น มีโน้ตที่ตกในจังหวะที่ 4 ของห้องที่ 2 4 6 8 มากที่สุดคือ โน้ตเสียง มีและลา ถือเป็นโน้ตหลักบันไดเสียงคีย์ไมเนอร์ ของคีย์แคนลายใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยโน้ต เสียง โด เสียง เร เสียง มี เสียง ฟา เสียง ซอล และเสียง ลา ดังนั้นโน้ตในตารางข้างต้น ถือว่าเป็นกลุ่มโน้ตที่จัดอยู่ในโครงสร้างทำนองของลายใหญ่ นั่นเอง

2.3 การวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบของการเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ ผลจากการวิเคราะห์ทำนองแคนลายใหญ่ นายบุญสวน สมภาร พบว่า มีโครงสร้างของทำนองหลักอยู่ 3 ท่อนเพลง คือ ท่อนเกริ่น มี 12 วรรค 91 ห้องเพลง ท่อนอ่านหนังสือ มี 12 วรรค 96 ห้องเพลง ท่อนเดิน มี 21 วรรค 168 ห้องเพลง และผลจากการวิเคราะห์ความหนาแน่นหรือพื้นผิวของทำนองในการบรรจุตัวโน้ตต่อหนึ่งห้องเพลง พบว่า มีทั้งหมด 8 รูปแบบ ตามข้อมูลในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4 ความหนาแน่นหรือพื้นผิวของทำนองในการบรรจุตัวโน้ตต่อหนึ่งห้องเพลง

1	/--X/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	- - - ด
2	/-X-X/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	- ด -
3	/XXXX/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	ด ร ม ฟ
4	/-XXX/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	- ด ร ม
5	/XX-X/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	ด ร - ม
6	/XX--/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	ด ร - -
7	/X-X-/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	ด - ร -
8	/X-XX/	แทนลักษณะการเรียงโน้ตแบบ	ด - ร ม

รูปแบบที่ 1	/--X/	มีอยู่	11	ห้องเพลง
รูปแบบที่ 2	/-X-X/	มีอยู่	133	ห้องเพลง
รูปแบบที่ 3	/XXXX/	มีอยู่	123	ห้องเพลง
รูปแบบที่ 4	/-XXX/	มีอยู่	22	ห้องเพลง
รูปแบบที่ 5	/XX-X/	มีอยู่	5	ห้องเพลง

รูปแบบที่ 6 /XX--/	มีอยู่	2	ห้องเพลง
รูปแบบที่ 7 /X-X-/	มีอยู่	1	ห้องเพลง
รูปแบบที่ 8 /X-XX/	มีอยู่	1	ห้องเพลง

*หมายเหตุ กำหนดให้ X เท่ากับ จำนวนโน้ต 1 ตัว

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ นายบุญสวน สมภาร ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร พบว่า การเป่าแคนลายใหญ่ของ นายบุญสวน สมภาร มีองค์ประกอบ คือ ทักษะทางด้านร่างกายท่วงท่าลีลา อารมณ์ความรู้สึก ปฏิภาณไหวพริบและจินตนาการ และเทคนิคด้านการบรรเลง ประกอบด้วย 1.1) การใช้ลม 1.2) การใช้ลิ้น 1.3) การใช้นิ้ว 1.4) การใช้โน้ต

2. เพื่อวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร พบว่า การวิเคราะห์การเรียบเรียงทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร ได้แก่ 2.1) การวิเคราะห์จังหวะ พบว่า มีการการเคลื่อนที่ของทำนองที่ลงจังหวะยกและตก ดังนี้ ท่อนเกริ่น มีจังหวะยก 41 ครั้ง และตก 41 ครั้ง ท่อนอ่านหนังสือ มีจังหวะยก 54 ครั้ง และตก 65 ครั้ง ท่อนเดิน มีจังหวะยก 102 ครั้ง และตก 103 ครั้ง 2.2) การวิเคราะห์ทำนอง คือ การวิเคราะห์คุณลักษณะของเสียง พบว่า เสียง มี เป็นเสียงที่พบบ่อยที่สุด จำนวน 75 ครั้ง เสียงลา จำนวน 70 ครั้ง เสียง เร จำนวน 57 ครั้ง เสียง ซอล จำนวน 51 ครั้ง เสียง โด จำนวน 38 ครั้ง เสียง ที จำนวน 10 ครั้ง และเสียง ฟา จำนวน 3 ครั้ง ซึ่งเสียง มีและลา ถือเป็นเสียงหลักในการเป่าแคนลายใหญ่ และ 2.3) การวิเคราะห์โครงสร้างและรูปแบบทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร มีโครงสร้างหลัก 3 ท่อน คือ ท่อนเกริ่น, ท่อนอ่านหนังสือ, ท่อนเดิน และผลจากการวิเคราะห์ความหนาแน่นหรือพื้นที่ผิวของทำนองในการบรรจุน้ตต่อหนึ่งห้องเพลง มีทั้งหมด 8 รูปแบบ

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องกลวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ นายบุญสวน สมภาร ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. จากการศึกษาวิธีการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร พบว่า กลวิธีในการเป่าแคนนั้นมีความแตกต่างจากศิลปินท่านอื่น ซึ่งถือว่ามีความโดดเด่นเฉพาะตัว เช่น การเป่าแคนที่ใช้หน้าหนักผ่อนเบาของลม ลีลาท่าทาง เป็นต้น ผสมผสานกับการจดจำลักษณะเด่นของผู้เฒ่ามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับตัวเอง ทำให้มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับโยธิตา ศรีวิไล บงสิทธิพร (2559, บทคัดย่อ) การเป่าแคนประกอบลำ หมอแคนต้องเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ ลมและนิ้วประสานกันจนเกิดทำนองและจังหวะที่พอกับการเคล้าคลอได้อย่างกลมกลืนกับลำ กรณีศึกษารูปแบบการเป่าแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร เป็นการเป่าในเชิงพรรณนา หรือบรรยายภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ออกมาในรูปแบบลายแคนทางใหญ่ ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการและมีความรู้สึกคล้อยตามเสียงแคน การจะเป่าแคนให้ไพเราะได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนเทคนิคในการเป่าจนเกิดความชำนาญซึ่งสอดคล้องกับสิทธิศักดิ์ จำปาแดง (2561, บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษา เทคนิค วิธีการและความสำเร็จในการเป่าแคน พบว่า หมอแคนเป็นนักดนตรีที่มีทักษะจึงสามารถสร้างความงามของน้ำเสียงอย่างอัศจรรย์โดยอาศัยเทคนิควิธีการที่ซับซ้อนต้องอาศัยความพยายามสูงจึงจะสามารถสร้างทำนองที่มีความไพเราะได้ การที่จะเป็นหมอแคนที่ดีควรมีคุณสมบัติ อันประกอบไปด้วย ความขยันขันแข็งในการฝึกซ้อม หมั่นศึกษาหาความรู้จากหมอแคนที่มีชื่อเสียง มีความละเอียดลออในการฟังและการบรรเลง

2. จากการศึกษาวิจัยการประดับตกแต่งทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อในการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) จังหวะ 2) ทำนอง 3) โครงสร้างและรูปแบบ โดยอ้างอิงจากทฤษฎีทางด้านการวิเคราะห์ดนตรีของณัชชา โสคติยานุรักษ์ (2547) ที่ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์เพลงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจบทเพลง การที่จะวิเคราะห์เพลงให้มีความละเอียดถี่ถ้วนนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ภาพรวมภายนอกและการวิเคราะห์ภายใน ตลอดจนประวัติของ

ผู้แต่งเพลง ซึ่งรวมถึงโครงสร้างของเพลงที่น่าสนใจต่าง ๆ จากหลักแนวคิดนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร พบว่า การเรียบเรียงจังหวะและทำนองของลายใหญ่นั้น ขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกและปฏิกิริยาไหวพริบของหมอแคน ซึ่งจะถูกกำหนดโดยโครงสร้างและรูปแบบของลาย ประกอบไปด้วย ท่อนเกริ่น ท่อนอ่านหนังสือ และท่อนเดิน และกลุ่มของตัวโน้ตที่ใช้ ต้องเป็นโน้ตเสียงต่ำ เพราะลายใหญ่คือทำนองเพลงที่มีลักษณะเสียงใหญ่หรือทุ้มที่เกิดจากการใช้โน้ตเสียงเสียงลา และมีเป็นหลักการตกแต่งทำนองแคนลายใหญ่ของนายบุญสวน สมภาร เกิดจากการสืบทอดมาจากหมอแคนรุ่นก่อนผสมผสานกับการจดจำเอาความโดดเด่นของหมอแคนท่านอื่นมาประยุกต์ให้เกิดเป็นรูปแบบการแสดงเฉพาะตน สอดคล้องกับสังข์ ภูเขาทอง (2532, บทคัดย่อ) การสร้างทำนองเพลงก็ไม่แตกต่างอะไรกับนักประพันธ์ที่คิดผูกเรื่องขึ้นมาแล้วก็ดำเนินไปตามข้อความตามแนวทางที่ตนเองได้ผูกเอาไว้ทุก ๆ คนอาจเป็นนักเขียนได้ทั้งสิ้น เพียงแต่ว่าข้อความที่เขียนนั้นจะงามหรือไม่ จะจงใจให้คนอื่นสนใจได้หรือไม่ นับเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักเขียนที่ดีย่อมต้องมีความรู้ในเรื่องที่ตนเองเขียนมีความรอบรอบมีความละเอียดอ่อนและเข้าใจการตกแต่งทำนองเพลงก็เหมือนกันกับการเขียนที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งทำนองเพลงมีลักษณะคล้ายกับคำประพันธ์ที่จะต้องนึกถึงความไพเราะของเสียงเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ควรจัดอบรมสัมมนาในเรื่อง กลวิธีการเป่าแคนเบื้องต้น ให้กับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่สนใจ ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสานโดยเฉพาะเรื่องแคน ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับบริบทสังคมหรือหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ที่สนใจหรือนักเรียนนักศึกษาได้เข้าใจในเนื้อหาและพัฒนาทักษะทางด้านการเป่าแคนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องกลวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีอีสานประเภทอื่น ๆ ซึ่งในการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลควรทำอย่างเป็นระบบ เนื่องจากการเป็นการวิจัยเฉพาะทางจำเป็นต้องศึกษาวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลให้ถูกต้อง ศัพท์สังคีต สังคีตลักษณ์และองค์ประกอบของดนตรี จากนั้นนำเสนอหรือเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ เช่น บทความ งานประชุมสัมมนา ห้องสมุด หน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่าง

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์นี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือและแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ อาจารย์ ผศ. ดร.สุพล เนสุสินธุ์ และคณาจารย์ในสาขาวิชาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้ชี้แนะขั้นตอนวิธีการวิจัยที่ถูกต้อง ตลอดจนกราบขอบพระคุณ นายบุญสวน สมภาร ที่อนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูล และถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้วิจัยด้วยความเมตตาจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี ครูที่ข้าพเจ้ารักและเคารพผู้เป็นแบบอย่างและแรงผลักดันให้ข้าพเจ้าได้ดำเนินรอยตาม และขอกราบขอบพระคุณ พระครูสุนทรธรรมปฏิญาณ บิดาบุญธรรม, พระสุกัลป์ มหานาโท, นายปรีดา ขำเครือ, นางอวยพร อินทรา บิดาและมารดา และผู้มีอุปการะคุณของข้าพเจ้าทุก ๆ ท่าน ที่ให้การสนับสนุนด้านทุนการศึกษาและเป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าในการทำงานตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

- ณัชชา พันธุ์เจริญ. (2560). *สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์*. ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักพิมพ์ เกศกะรัต.
- โยธิกา ศรีวิไล บงสิทธิพร. (2559). *การเป่าแคนประกอบลำทางสั้นของหมอลำจำนงค์ ฤๅชา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาดุริยางคศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วีณา วิสเพ็ญ. (2561). *ดนตรีพื้นบ้านอีสาน*. ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิทยาลัยครูมหาสารคาม สำนักพิมพ์มหาสารคาม.

สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. (2561). วิธีการและความสำเร็จในการเป่าแคน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 32(6), 63-75.

บุคลากร

บุญสวน สมภาร (ผู้ให้สัมภาษณ์). วัฒนา ขำเครือ (ผู้สัมภาษณ์). สถานที่บ้านเลขที่ 221 หมู่ 10 ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2562